

ZÁVĚREČNÁ RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA

Peter Paulus Rubens, kopie

Svatá rodina se sv. Alžbětou a sv. Janem Křtitelem

Rozměry: 200 x 133 cm
Datace: 18. století
Technika: olejomalba na plátně
Majitel: Arcibiskupský zámek v Kroměříži
Inv. č. KE 737, O4

Popis obrazu

Obraz je velmi přesnou citací originálu z britské Wallace Collection. Originál je menšího rozměru 136x100cm a je proveden na dubové desce. Kompoziční odchyly se týkají zejména zvětšení obrazu při horním a dolním okraji, kde malíř rozvedl partie pozadí a draperií. Samotný figurální motiv je identický. Oproti originálu má kopie tlumenější paletu, což je pravděpodobně dáno faktem, že kopista pracoval podle originálu již znečištěného a ztmavlého.

Obraz má v současné době ztmavlý lak, plocha je poměrně nerovná s řadou výdutí. Na lakové vrstvě jsou přítomny mladší retuše, které řešily výpadky zejména při okrajích. Kontakt malby a plátna je relativně dobrý, i když při sondážním průzkumu bylo zjištěno, že spodní starší vrstva malby je poměrně křehká.

Rentoiláž plátna je kvalitní, kleistrová, až na mírné deformace si zachovává svoji funkčnost bez ztráty koheze s původním plátnem. Je možné, že při rentoiláži byla plátna upevněna na podrámy ještě ve stavu nedoschlém za účelem jejich dokonalého dopnutí až na podrámu. To by vysvětlovalo fakt, že plátna dobře drží rovinu a jsou stále pod relativně velkým napětím. Podrám je tím lehce vrtulovitě prohnut, deformace je trvalá i po sejmutí pláten. Povrch obrazu nese známky nevyrovnané krakeláže velmi odolné pokusům o její rovnání teplem a vlhkostí. Při předchozím zásahu zřejmě obraz prošel zahříváním na vysoké teploty, při kterých byla barevná vrstva "spečena" žehlením přinášejícím její ztvrdnutí. Místy tento zásah přinesl vyrovnání povrchu, jinde se krakeláž vyrovnat nepodařilo. Obraz byl při nažehlování víceméně zbaven vypínacích okrajů.

Podrám obrazu pochází z doby, kdy byl obraz dublován novým plátnem. Příčky jsou poněkud deformovány napětím obrazu. Tento stav ale nemá natolik negativní efekt, že by bylo nutno podrám nahradit novým.

Přemalby se u tohoto obrazu vyskytují v několika úrovních. Současná podoba obrazu je prakticky kompletní přemalbou z 19. století. Archivní údaj o restauraci obrazu r. 1895 se pravděpodobně vztahuje k této přemalbě. Původní úroveň malby je zcela krytá silnou vrstvou této druhotné malby. I tato druhotná vrstva byla již výrazně opravována a retušována velmi pečlivým zásahem, při kterém byl na retušovaných plochách kresebně napodoben i rastr krakeláže. RTG snímek zobrazující dobře nejstarší vrstvu ukazuje poněkud malířsky hodnotnější rukopis, bližší svou měkkostí a výrazem originálu obrazu. Tvář Panny Marie je tak např. v partii očí ve spodní úrovni přesnější vůči předloze, zatímco horní vrstva je korigována, čímž dochází k posunu výrazu. Stav zachování originálu je ale otázkou, kterou by vyřešil až rozsáhlý sondážní průzkum. Při současném časově omezeném zásahu byly pouze provedeny drobné sondy potvrzující tuto starší vrstvu.

Tmely, jež kompenzují ztráty barevné vrstvy, mají zřejmě původ ve dvou časově odstupňovaných zásazích, hnědé tmely patrně starší, tvrdší, vykrývají již docela důsledně ztráty malby, nejsou přetaženy do okolních ploch. Pro svoji stabilitu a vizuální přijatelnost bylo rozhodnuto o jejich zachování.

Původní barevná vrstva jak bylo řečeno, je zcela překryta odolnou přemalbou. Drobné sondy prováděné mechanicky ukázaly značnou křehkost původní vrstvy a velmi nesnadnou odstranitelnost přemalby. Časová i technická náročnost eventuálního sejmutí této vrstvy je zcela mimo rámec současného projektu. Bylo tedy rozhodnuto o respektování podoby obrazu, jež je reprezentována současnou přemalbou kladenou do 19. století. Důvodem takto zevrubných přemaleb bývá často rozsáhlé poškození starší vrstvy například při čištění obrazu. Tento stav je očekávatelný i v tomto případě.

Postup restaurování

Fotodokumentace je provedena formou digitální fotografie, rozlišení 18mpi a vybrané snímky tištěny formou klasických fotografií.

Luminiscence v UV osvětlení, RTG snímky, IR reflektografie

UV luminiscence ukazuje na snímcích silnou vrstvu laku s nejmladšími retušemi vedenými po okrajích. Rozsah starší vrstvy přemalby tato technika nepostihuje.

IR reflektografie podle očekávání nepřinesla informace o podkresbě z důvodu tmavého podkladu malířských vrstev. Poměrně výrazně jsou zobrazeny modelce draperií a řada detailů, které se v tmavých vrstvách obrazu ztrácejí zejména díky ztmavlým lakovým depositům.

RTG snímky ukazují drobné odchylky výrazu spodní vrstvy oproti přemalbě. Naproti tomu nejsou přítomné autorské změny-pentimenti, což ukazuje k faktu, že autor pracoval s předlohou originálu a kompoziční posuny již neřešil. Zároveň je patrné, že původní vrstva malby je provedena velmi tenkým nánosem.

Sondáž v druhotných vrstvách

Sondáž v lakových vrstvách přináší informace o velmi rozsáhlých lokálních retuších, které již kompenzují poškození přemalby 19. století. Při důsledném odlakování a čištění povrchu by došlo k poměrně nepříznivému efektu zkontrastnění a přečištění pleťových tónů s okolním tmavým prostředím obrazu. Při sondáži byla zvolena optimální síla směsi rozpouštědel a koncepce, která respektuje větší část druhotných malířských oprav.

Ztenčení lakové vrstvy

Pro postup ztenčování lakových vrstev byl zvolen jen umírněný přístup umožňující zachování tenkého lakového nánosu jako patiny pleťových partií. Stejně tak byly zachovány i velmi dobře provedené lokální retuše. Jejich odstraněním by došlo k nežádoucímu vizuálnímu roztržení obrazu a nutnosti zpětného retušování těchto defektů. Snímání lakové vrstvy bylo provedeno směsí ethanolu a destilovaného terpentýnu.

Strip-lining, vyrovnání malby

Plošné deformace obrazu vedly k rozhodnutí provést revizi rentoiláže. Obraz byl sejmut z podrámu, pomocnými pruhy plátna byl napnut na pomocný podrám-stretcher a zavlhčením zadní strany spolu se zahřátím na cca 55°C na nízkotlakém stole byla vyrovnána většina nerovností podložky. Ztvrdlé spálené partie krakeláže i přes lokální zvýšení vlhkosti tlaku i teploty nebylo možné přivést do optimální roviny.

Adjustace

Plátno bylo vypnuto na stávající podrám, který přes své deformace přesně kopíruje rozměr plátna. Pro krytí zadní strany plátna proti klimatickým výkyvům i kvůli bezpečnosti při manipulaci spojené s transportem byly do rámu vloženy lehké desky kappa-foambord se svrchní papírovou a vnitřní polyuretanovou vrstvou. Jsou kdykoli odnímatelné.

Izolační laková vrstva

Po sejmutí lakové vrstvy je povrch malby poměrně nevyrovnaný. Absorpce laku je velmi nepravidelná na různých místech malby. Izolační laková mezivrstva byla nanášena v celé ploše obrazu, materiálem byl damarový lak s příměsí polymerovaného lněného oleje.

Tmelení

Rozsáhlé plochy starších tmelů byly v malbě ponechány. Jak bylo zmíněno odolnost tmelů a jejich relativně uspokojivý vzhled vedl k jejich ponechání a doplnění o drobné nové vyplnění defektů.

Retuš byla zaměřena na partie tmelů a jejich imitativní zapojení do okolní plochy. Stejně tak drobná místa starších retuší, která byla obnažena v procesu snímání laku, byla retuší propojena imitativním způsobem.

Technicky byla pro retuš využita kombinace akvarelu ve spodních vrstvách a media Paraloidu B72 v mediu Methoxypropanolu s pigmenty. Retuš byla pojata jako napodobivá vzhledem k potřebě jednoty obrazové plochy a faktu, že v malbě nejsou výpadky takového rázu, který vyžaduje příznanou traktaci retuše.

Lakové vrstvy

První laková mezivrstva je nanášena po sejmutí přemaleb. Druhá laková mezivrstva byla nanášena po fázi retuší akvarelem pro zčistění povrchu a pro snadnější pokračování v retuši. Závěrečná laková vrstva je provedena na retuše pojené Paraloidem B72. Technicky bylo použito typu damarového laku s UV absorbérem nanášené štětcem.

Použité materiály

Snímání přemaléb: směs ethanol, destilovaný terpentýn

Strip-lining: BEVA film

Konsolidace: lokálně Plextol B500, 10% roztok ve vodě

Tmely: želatina, plavená křída, polymerovaný lněný olej

Laky: damarová pryskyřice, polymerovaný olej 5%

Závěrečný lak: damarový lak Kremer, UV stabilizovaný

Retuš: Akvarel, ParaloidB72 v methoxypropanolu, pigmenty, Maimeri restauro

Restaurování proběhlo v rámci projektu NAKI "Restaurování vybraných obrazů Arcibiskupského zámku v Kroměříži"

V Praze dne 14.7.2016

David Frank ak. mal. rest.